

Jan Sikora

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Agnieszka Wartecka-Ważyńska

Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu

MIEJSCE AGROTURYSTYKI W PRZEMIANACH SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH WSI W ŚWIELE BADAŃ EMPIRYCZNYCH. ZRÓZNICOWANIE REGIONALNE

Streszczenie: W artykule zostały przedstawione niektóre przykłady przemian społeczno-ekonomicznych zachodzących na wsi po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Zwrócono uwagę na zróżnicowanie gospodarcze obszarów wiejskich, funkcjonowanie gospodarstwa rolnego z uwzględnieniem aspektów ekologicznych, zadowolenie mieszkańców z życia na wsi, korzyści płynące z Wspólnej Polityki Rolnej, szczególnie z dopłat bezpośrednich. W świetle tych procesów zwrócono uwagę na znaczenie agroturystyki jako dodatkowej działalności pozarolniczej wsi.

W artykule wykorzystano wyniki ogólnopolskich badań ankietowych przedstawionych w raporcie pt.: „Polska wieś i rolnictwo 2009”, zleconych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Słowa kluczowe: agroturystyka, wieś, przemiany społeczno-ekonomiczne.

1. Wstęp

Wieś polska, zarówno przed akcesją do Unii Europejskiej, jak i po akcesji, przechodzi istotne przemiany społeczno-ekonomiczne. Szczególnie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej na obszary wiejskie płyną duże środki finansowe, które mają przyspieszyć proces zmian w tym środowisku. Przede wszystkim chodzi o to, żeby coraz bardziej zróżnicować źródła dochodów mieszkańców wsi, w tym głównie rolników. Jedną z takich możliwości jest podejmowana przez właścicieli małych i średnich gospodarstw rolnych działalność agroturystyczna.

Celem opracowania jest przedstawienie wybranych problemów społeczno-ekonomicznych wsi mających bezpośredni lub pośredni związek z rozwijaną dodatkową działalnością pozarolniczą, jaką jest agroturystyka¹.

¹ W opracowaniu wykorzystano wyniki ogólnopolskich badań zawarte w raporcie „Polska wieś i rolnictwo 2009”, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2009, s. 71. Badania zreali-

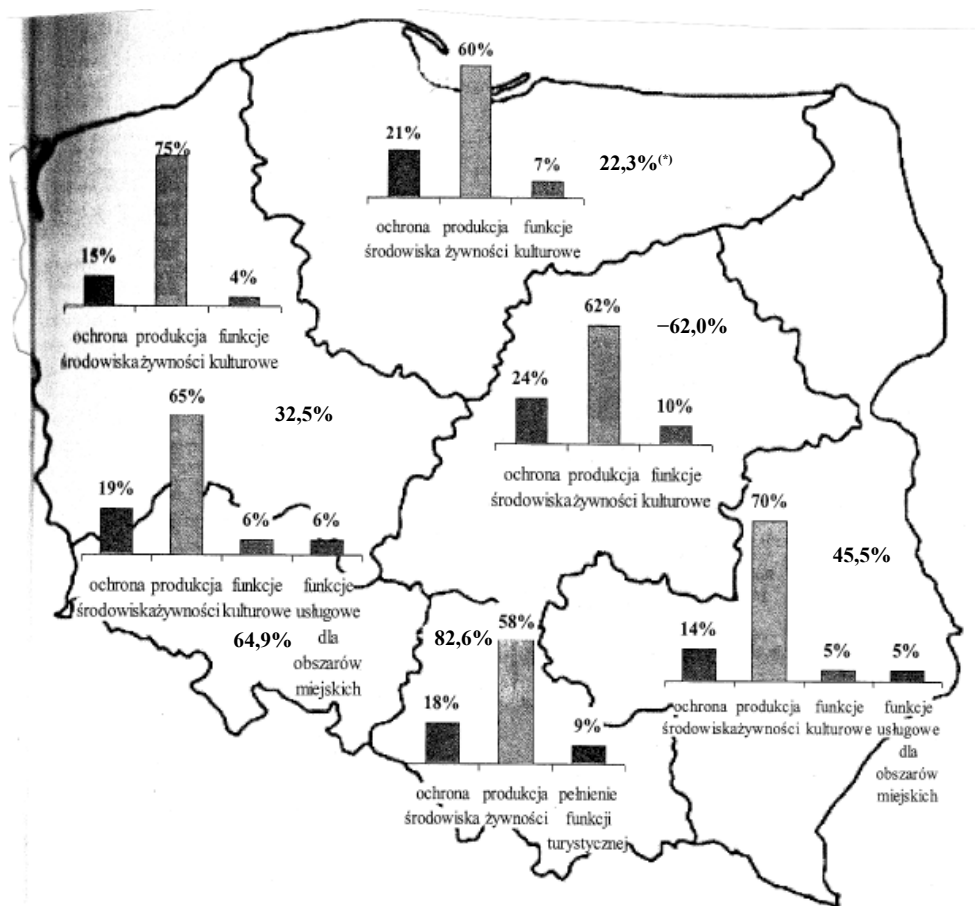
Przede wszystkim zwrócono uwagę na: dywersyfikację gospodarczą obszarów wiejskich, funkcjonowanie gospodarstwa rolnego z uwzględnieniem aspektów ekologicznych, korzyści wynikające z Wspólnej Polityki Rolnej oraz na zadowolenie mieszkańców wsi związane z zamieszkiwaniem na wsi. Charakterystykę tych zagadnień przeprowadzono według zróżnicowania regionalnego kraju. Wychodzimy z założenia, iż istotne jest poznanie stanu świadomości społecznej ludności wiejskiej, ich wiedzy i opinii o zmieniających się obszarach i miejscach ich zamieszkiwania i pracy. Właściwe zrozumienie postaw i celów życiowych mieszkańców wsi jest niezbędnym warunkiem skutecznego wdrażania strategii wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich z wymaganiami proponowanymi przez Unię Europejską.

2. Funkcje obszarów wiejskich

Zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju obszary wiejskie muszą rozwijać się na płaszczyźnie gospodarczej, społecznej, w tym kulturowej oraz przyrodniczej (ekologicznej). Wszystkie trzy kierunki przemian społeczno-gospodarczych w istotnym stopniu warunkują rozwój agroturystyki na tych obszarach jako dodatkowej działalności gospodarczej gospodarstw rolnych. W rozwoju agroturystyki niezbędne są warunki przyrodniczo-ekologiczne, ekonomiczno-finansowe oraz społeczno-kulturowe.

Podobny kierunek myślenia dostrzegają mieszkańcy wsi, którzy, odpowiadając na pytanie: „Jaka jest Pani/a zdaniem najważniejsza rola obszarów wiejskich w Polsce?”, wyraźnie wskazują, iż głównym zadaniem jest produkcja żywności (69,9%) (funkcja ekonomiczna oraz ekologiczna – bowiem 20% badanych do głównych zadań obszarów wiejskich zaliczyło ochronę środowiska). W minimalnym stopniu badani wskazywali na funkcje kulturowe obszarów wiejskich (płaszczyzna społeczna) – ok. 7%. W ujęciu regionalnym odpowiedzi na to pytanie były nieznacznie zróżnicowane, przy czym w każdym regionie produkcja żywności była najczęściej wskazywaną odpowiedzią i wahała się od 58% – region południowym do 75% – region północno-zachodni (rys. 1).

zowała firma PBS DGA Sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW), Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Agencji Nieruchomości Rolnych (ANR) oraz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Badanie wykonane zostało techniką wywiadu osobistego z kwestionariuszem ankietowym. Miało zasięg ogólnopolski i zostało zrealizowane na reprezentatywnej próbie mieszkańców wsi – 1120 respondentów ogółem. Próbę tworzyły dwie grupy badanych: reprezentatywna, kwotowo-celowa próba rolników ($N=817$ osób) i reprezentatywna, kwotowo-celowa próba nierolników ($N=303$ osoby). Błąd pomiarowy dla całej próby wynosi ok. 3%. W badaniach kraj podzielono na 6 regionów. Region centralny obejmuje województwa: mazowieckie i łódzkie; region południowy – województwa: małopolskie i śląskie; region wschodni – województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie; region północno-zachodni – województwa: lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie; region południowo-zachodni – województwa: dolnośląskie i opolskie; region północny – województwa: kujawsko-pomorskie, pomorskie i warmińsko-mazurskie.

* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych w 2007 r. w porównaniu z rokiem 2002.

Rys. 1. Główne funkcje obszarów wiejskich w Polsce według regionów (pierwsze wskazanie)

Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 13], z uzupełnieniem wskaźnika rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Charakterystyczne jest, iż mieszkańcy trzech regionów do najważniejszych zadań obszarów wiejskich w Polsce, oprócz produkcji żywności, zaliczyli również pełnienie funkcji usługowych wobec obszarów miejskich rozumianych m.in. jako miejsce zamieszkania i wypoczynku, w tym funkcji turystycznej. Były to regiony: południowo-zachodni – 6% wskazań na funkcję usługową; południowy – 9%, oraz wschodni 5%. Należałoby również podkreślić, iż w tych regionach największy był także wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych: odpowiednio 64% dla regionu południowo-zachodniego, 82,6% dla południowego i 45,5% dla wschodniego (tab. 1).

Tabela 1. Gospodarstwa agroturystyczne i ich miejsca noclegowe w latach 2002-2007 oraz wskaźniki rozwoju według regionów

Region	Rok												Wzrost/spadek w 2007 r. 2002 = 100%	
	2002		2003		2004		2005		2006		2007			
	ga	mn	ga	mn	ga	mn	ga	mn	ga	mn	ga	mn	ga	mn
Centralny – woj. mazowieckie, łódzkie	880	3 545	242	2 039	207	1 941	328	2 694	401	3 436	545	4 749	-62,0	34,0
Południowy – woj. małopolskie, śląskie	1 081	11 718	546	6 820	853	10 261	1 369	15 995	1 554	18 504	1 974	23 223	82,6	98,2
Wschodni – woj. lubelskie, podlaskie, podkarpackie, świętokrzyskie	1 694	13 167	1 002	8 452	1 321	10 802	1 989	10 341	2 123	16 479	2 466	20 380	45,5	54,8
Północno-zachodni – woj. lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie	852	7 764	546	5 990	423	4 820	892	9 088	1 007	10 021	1 129	11 934	32,5	53,7
Południowo-zachodni – woj. dolnośląskie, opolskie	427	4 938	244	2 675	357	3 910	486	5 291	582	6 403	704	7 585	64,9	53,6
Północny – woj. kujawsko-pomorskie, pomorskie, warmińsko- mazurskie	1 612	12 084	743	6 909	891	8 892	1 486	14 565	1 547	15 457	1 972	19 273	22,3	59,5
POLSKA	6 546	53 216	3 323	32 885	4 052	40 626	6 550	57 974	7 214	70 300	8 790	87 144	34,3	63,7

ga – gospodarstwa agroturystyczne

mn – miejsca noclegowe

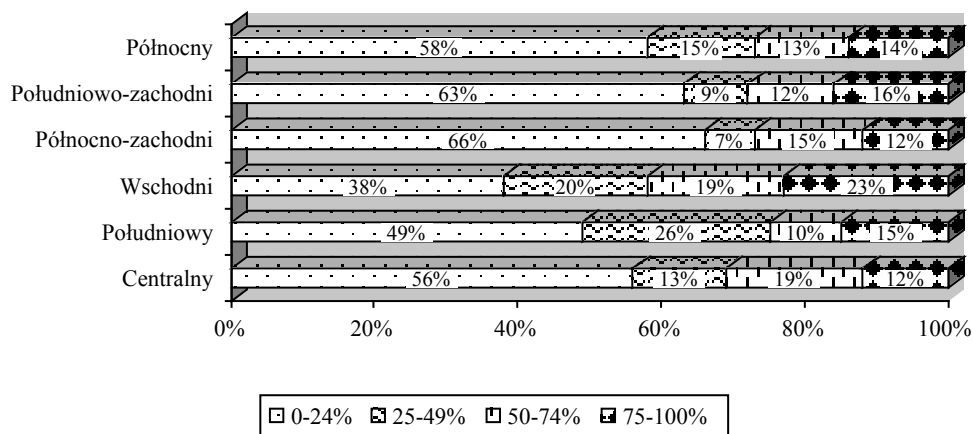
Źródło: opracowanie własne na podstawie [Bieńkowska 2009, s. 50].

Nasuwa się zatem wniosek, który można sformułować następująco: wśród dodatkowych usług pozarolniczych na obszarach wiejskich istotne miejsce wśród gospodarstw rolnych zajmuje działalność agroturystyczna.

3. Gospodarstwo rolne i jego działalność (również agroturystyczna) w opinii rolników

Gospodarstwo rolne jest podmiotem gospodarczym i podlega takim samym prawom rynku jak każdy inny podmiot gospodarczy. Pełni ono kilka podstawowych funkcji. Można wyróżnić: funkcję podażową (wytwarza dobra oraz usługi i kieruje je na rynek); popytową (zgłasza potrzeby na rzeczowe i osobowe czynniki produkcji (surowce, urządzenia, transport i siłę roboczą)) oraz społeczną (tworzy stosunki współpracy, konkurencji wewnątrz i na zewnątrz). Tworzy miejsca pracy, łagodzi lokalne bezrobocie, kształtuje określone nawyki pracy (gospodarność, zdyscyplinowanie) [Marciniak 2002, s. 260].

Z wyników badawczych przedstawionych na rys. 2 wynika, iż ponad połowa gospodarstw rolnych (z wyjątkiem regionów południowego (49%) i wschodniego (38%)) przeznaczają na własne potrzeby mniej niż 25% swojej produkcji. Gospodarstw rolnych, których produkcja na potrzeby własne jest wyraźnie przeważająca i wynosi od 75 do 100%, jest ok. 16%.

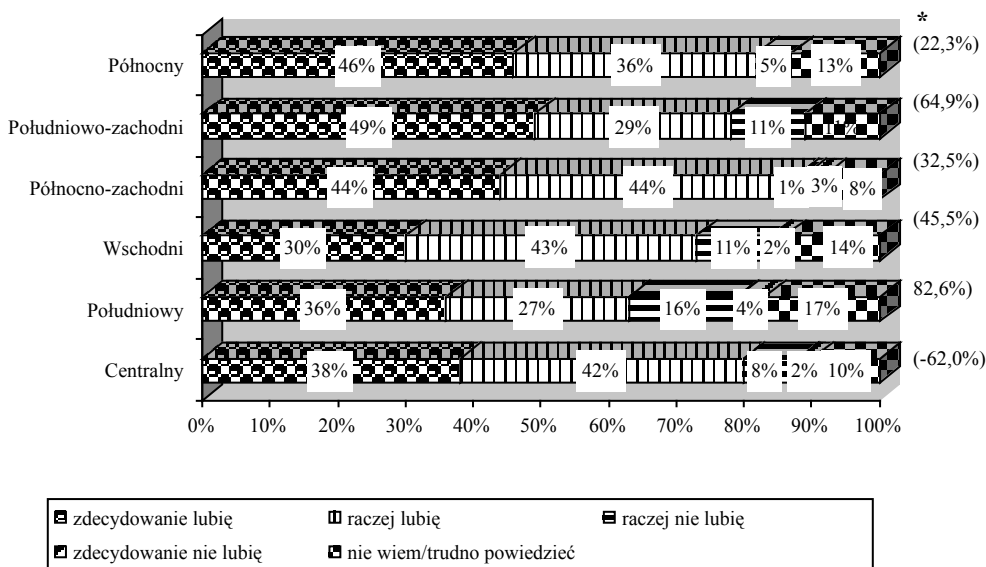
Rys. 2. Produkcja rolna na potrzeby własne według regionu

Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 20].

Wyjątek stanowi województwo wschodnie, gdzie wskaźnik ten wynosi 23%. Można zauważyć, iż region wschodni w porównaniu z pozostałymi regionami kraju jest regionem wyróżniającym się. Rolnicy z tego regionu w wyraźnie większym stopniu wykorzystują swoją produkcję rolną na własne potrzeby. Produkcję tę wzmacnia

wyraźnie dodatkowa działalność agroturystyczna, która w ostatnich latach wzrosła o 45,5%, a więc o dużo więcej niż średnia krajowa – 34,3%².

Istotnego zróżnicowania regionalnego nie wykazały wyniki badań na temat własnej oceny pracy w gospodarstwie rolnym (rys. 3).

* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Rys. 3. Odniesienie rolników do pracy w gospodarstwie rolnym według regionów a wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych

Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 55], z uzupełnieniem wskaźnika rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Zdecydowana większość rolników lubi swoją pracę. Średnio ok. 80% wyraża „zdecydowany” lub raczej „pozytywny” stosunek do pracy w gospodarstwie rolnym. Wyniki te stanowią podstawę do przypuszczenia, iż rolnikom zależy na pracy i jej efektach w swoich gospodarstwach, która to postawa może być dobrą prognozą motywującą do rozwijania dodatkowej działalności agroturystycznej. Najmniej cenią swoją pracę w gospodarstwie rolnicy w regionie południowym (63%). Ale też w tym regionie wzrosła znacznie liczebność gospodarstw agroturystycznych (82,6%). Świadczyć to może o przechodzeniu z pracy rolniczej na pracę usługową, agroturystyczną w gospodarstwie rolnym.

² Zob. tab. 1.

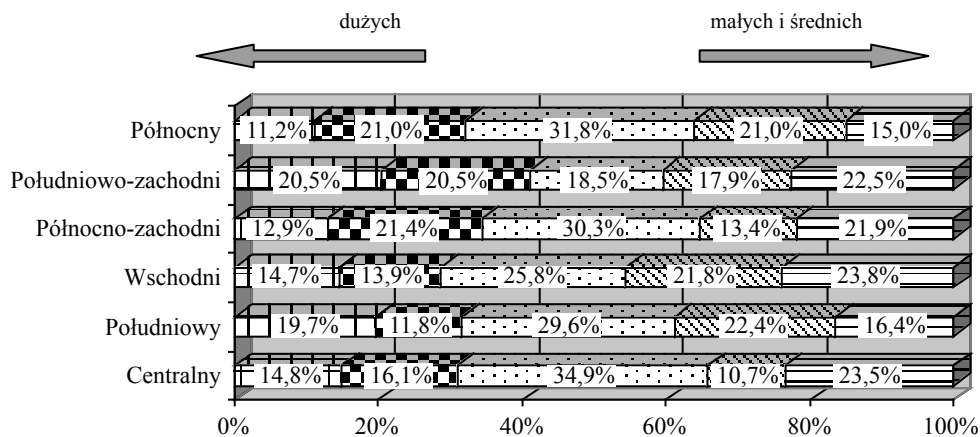
W działalności gospodarstw rolnych, a szczególnie w ich efektywności, istotną rolę odgrywa wielkość gospodarstwa oraz jego specjalizacja. Cechy te determinują podejmowaną dodatkowo działalność pozarolniczą, jaką jest agroturystyka.

W Polsce jest ok. 2 mln gospodarstw rolnych, z czego ok. 50% to gospodarstwa niesprzedające towarów na rynek, lecz produkujące głównie na własne potrzeby. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w kraju wynosi ok. 9 ha. W niektórych regionach kraju jest jeszcze mniejsza, np. ok. 3,3 ha w regionie południowym; ok. 3,8 ha w regionie wschodnim i 5,7 ha w regionie południowo-zachodnim. Dlatego też małe gospodarstwa rolne stają przed koniecznością poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów, bowiem przestały być samowystarczalne. Za rozwojem agroturystyki w małych gospodarstwach rolnych przemawiają również inne czynniki. Na przykład to, że stosują, często z konieczności finansowej, bardzo mało nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin, a oferowane przez te gospodarstwa produkty żywnościowe często spełniają kryteria ekologiczne, pomimo braku na nie formalnych atestów ekologicznych. Gospodarstwa te nie posiadają również odpowiednich zasobów finansowych na rozpoczęcie i rozwój dodatkowej działalności oraz nie mają nawet dostatecznej zdolności kredytowej, by uzyskać kredyt. Pomimo to, jak wynika z danych statystycznych (tab. 1), w regionach, w których działają małe obszarowo gospodarstwa rolne, w ostatnich latach wystąpił wyraźny wzrost gospodarstw zajmujących się agroturystyką. W regionie południowym o 82,6%, we wschodnim o 45,5%, a w południowo-wschodnim o 64,9%. Natomiast gospodarstwa większe obszarowo, osiągające zadowalające zyski z produkcji rolniczej, sadowniczej, ogrodniczej, również mające większe możliwości finansowe, nie chcą podejmować dodatkowej działalności agroturystycznej, która bywa dla nich obciążeniem, ze względu m.in. na małą ilość czasu wolnego, który należałoby dodatkowo przeznaczyć na obsługę turystów [Gołębski 2004; Sikora 2010, s. 117].

Koncepcję rozwoju rolnictwa opartego na gospodarstwach rodzinnych nastawionych na produkcję ekologiczną, tym samym sprzyjającą agroturystyce, potwierdzają wyniki badań empirycznych. Biorąc pod uwagę wielkość gospodarstwa rolnego wyrażoną powierzchnią w ha, zarówno mieszkańcy wsi, jak i rolnicy, szczególnie regionu wschodniego, w większości (45,6%) stwierdzili, że polskie rolnictwo powinno opierać się na małych i średnich gospodarstwach rolnych (rys. 4).

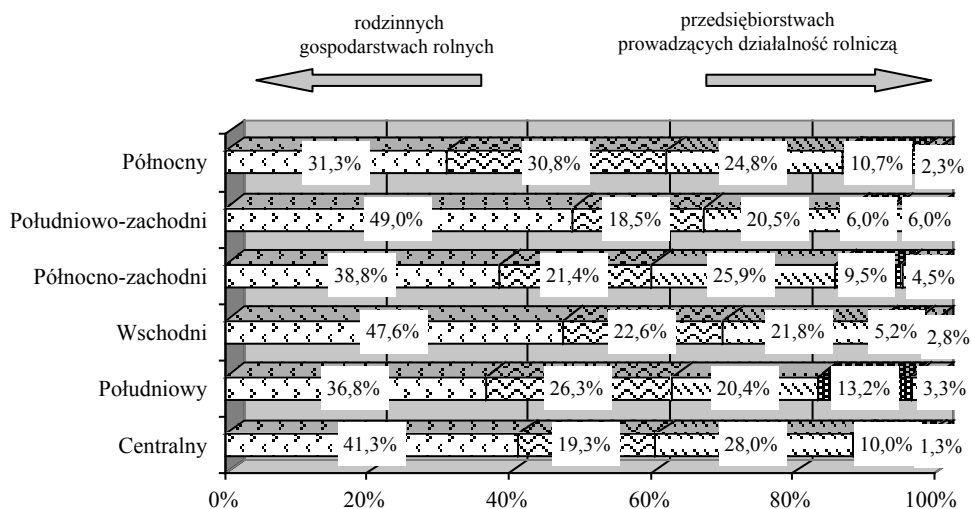
Badani podkreślali, iż polskie rolnictwo nie tylko powinno opierać się na małych i średnich gospodarstwach rolnych, ale na rodzinnych gospodarstwach rolnych. Wyraźnie wskazywano na charakter rodzinny tych gospodarstw, co również rzutuje na działalność agroturystyczną, która właśnie jest działalnością rodzinną. Opinia taka wyrażana jest w każdym badanym regionie kraju (rys. 5).

Biorąc pod uwagę poziom specjalizacji gospodarstwa rolnego, mieszkańcy wsi, szczególnie regionu wschodniego (39,7%), wyraźnie wyrazili opinie, że polskie rolnictwo powinno opierać się przede wszystkim na gospodarstwach tradycyjnych, produkujących różne ziemiopłody i hodujących różne zwierzęta (rys. 6).

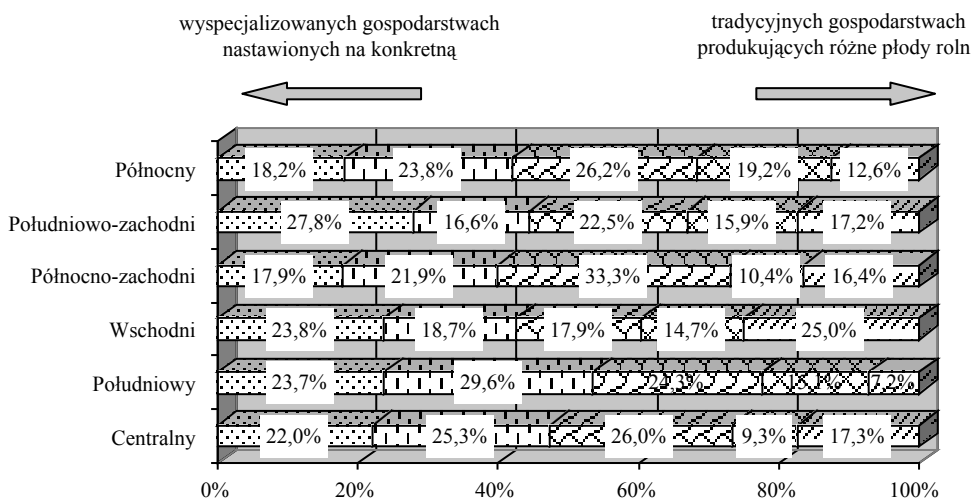
Rys. 4. Opinie badanych na temat wielkości gospodarstwa rolnego, na jakiej powinny opierać się polskie rolnictwo, według regionów

Źródło: [*Polska wieś... 2009*, s. 32].

Rys. 5. Opinie badanych na temat gospodarstwa rolnego jako jednostki produkcyjnej, na której powinny opierać się polskie rolnictwo w ujęciu regionalnym

Źródło: [*Polska wieś... 2009*, s. 34].

Rys. 6. Opinie badanych na temat specjalizacji gospodarstwa rolnego jako kierunku rozwoju polskiego rolnictwa według regionów

Źródło: [*Polska wieś...* 2009, s. 33].

Tradycyjny kierunek działalności produkcyjnej gospodarstw rolnych w pełni sprzyja rozwojowi agroturystyki w takich gospodarstwach oraz ich ekologiczacji.

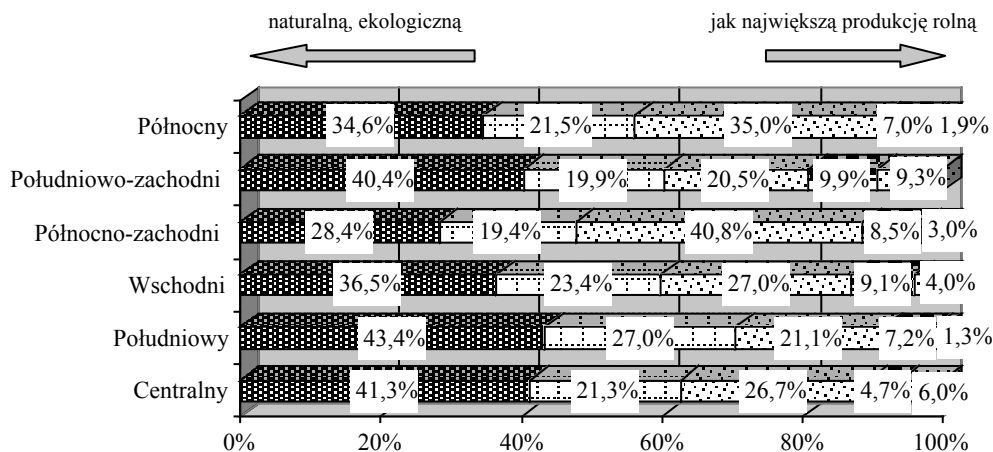
4. Ekologiczne aspekty rolnictwa

Mieszkańców wsi w cytowanych badaniach pytano również, czy ich zdaniem polskie rolnictwo powinno być nastawione na produkcję ekologiczną (naturalną) czy też raczej powinno być nastawione na jak największą produkcję rolną wspomaganą pestycydami i innymi nawozami sztucznymi. Udzielone odpowiedzi na to pytanie w ujęciu regionalnym wskazują na zgodność rolników i nierolników co do opinii, że polskie gospodarstwa rolne powinny opierać się na produkcji ekologicznej [*Polska wieś...* 2009, s. 34] (rys. 7).

Cytowane badania wyraźnie wskazują, że polskie rolnictwo jest ekologiczne (łącznie odpowiedzi: „zdecydowanie tak” i „raczej tak” udzieliło 64% badanych) [*Polska wieś...* 2009, s. 35]. Szczegółowe wyniki w układzie regionalnym przedstawia tab. 2.

Z tabeli 2 wynika, że w regionie południowym, w którym wzrost gospodarstw agroturystycznych w ostatnich latach wystąpił o 82,6%, w opinii mieszkańców wsi (71,06%) jest najbardziej rozwinięte rolnictwo ekologiczne.

W badaniach pytano rolników, czy ich gospodarstwo rolne dostosowało się już do wymagań jakości i standardów, które stawia Unia Europejska.

Rys. 7. Opinie badanych na temat intensyfikacji produkcji w gospodarstwach rolnych według regionów

Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 35].

Tabela 2. Odpowiedzi badanych na pytanie, na ile zgadzają się z twierdzeniem, że polskie rolnictwo jest ekologiczne, według regionów (w %)

Region	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	(*)
Centralny	7,33	51,33	32,00	5,33	(-) 62,0
Południowy	23,03	48,03	21,71	5,92	82,6
Wschodni	11,90	52,78	27,78	2,78	45,5
Północno-zachodni	7,46	56,72	29,85	2,49	32,5
Południowo-zachodni	9,27	50,33	27,15	7,28	64,9
Północny	6,07	58,88	25,70	6,54	22,3

* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 26].

Ogólnie, zdaniem ponad połowy badanych rolników, ich gospodarstwa rolne już spełniają większość wymagań jakościowych i standardów europejskich (28%) bądź będą je spełniać w niedługim czasie (26%). Natomiast prawie co dziesiąty badany twierdzi, że jego gospodarstwo nigdy nie będzie spełniać większości wymagań jakościowych i standardów europejskich (10%).

Rozkład częstości odpowiedzi w układzie regionalnym, z uwzględnieniem wskaźnika wzrostu gospodarstw agroturystycznych, wskazuje, że największy odsetek odpowiedzi:

- „moje gospodarstwo obecnie spełnia już większość wymagań jakościowych i standardów europejskich” zaobserwowano w regionie południowo-zachodnim (41%) i południowym (34%). Odsetek wzrostu gospodarstw agroturystycznych w tych regionach odpowiednio wynosił 64,9 i 82,6%;

- „moje gospodarstwo w niedługim czasie spełniać będzie większość wymagań jakościowych i standardów europejskich” zaobserwowano w regionie północno-zachodnim (34%) i wschodnim (25%). Wzrost gospodarstw agroturystycznych w tych regionach kształtował się na poziomie: 32,5 i 45,5%;
- „moje gospodarstwo dopiero za wiele lat będzie spełniać większość wymagań jakościowych i standardów europejskich” zaobserwowano w regionie północnym (13%) i centralnym (15%). Wskaźnik wzrostu, spadku gospodarstw agroturystycznych kształtował się następująco: w regionie północnym wzrost o 22,3%, a w centralnym spadek o 62,0% [*Polska wieś... 2009*, s. 27].

Wyniki te stanowią podstawę do sformułowania ostrożnego wniosku, iż od stanu i poglądów rolników na temat ekologicznych standardów produkcji rolnej stawianych przez Unię Europejską zależy rozwój agroturystyki w poszczególnych regionach kraju. W regionach, w których standardy te są już wprowadzane, agroturystyka lepiej się rozwija, a w regionach, w których w odleglejszej przyszłości normy te będą wprowadzane, agroturystyka rozwija się bardzo słabo.

Zagadnienie ochrony środowiska przyrodniczego przez polskie rolnictwo znajduje odzwierciedlenie nie tylko w świadomości mieszkańców wsi, rolników i turystów wiejskich, ale również, jak zaznaczono, w standardach produkcji rolnej, która określa prawodawstwo Unii Europejskiej. Ochrona wiejskiego środowiska przyrodniczego ma istotne znaczenie dla rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki. W opinii zdecydowanej większości mieszkańców wsi biorących udział w badaniu polskie rolnictwo chroni środowisko przyrodnicze i powoduje obniżenie stopnia jego zanieczyszczenia (łącznie odpowiedzi: „zdecydowanie tak” i „raczej tak” – 61%) [*Polska wieś... 2009*, s. 26].

Przy czym największy odsetek mieszkańców wsi, którzy zgadzają się z tą opinią, odnotowano w regionie południowym (76,32%). Odpowiednio w tym regionie suma odpowiedzi: „zdecydowanie tak” i „raczej tak” wynosi 76,32% (tab. 3). Należałoby również zauważyć, iż w regionie tym w ostatnich latach najbardziej, bo aż o 82,6%, wzrosła liczba gospodarstw agroturystycznych.

Tabela 3. Odpowiedzi respondentów na pytanie, na ile zgadzają się z twierdzeniem, że polskie rolnictwo chroni środowisko i powoduje obniżenie stopnia zanieczyszczenia środowiska, według regionu (w %)

Region	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	(*)
Centralny	8,00	55,33	24,00	2,67	(-) 62,0
Południowy	23,03	53,29	14,47	5,26	82,6
Wschodni	8,73	42,86	32,14	3,17	45,5
Północno-zachodni	2,99	66,17	18,41	1,00	32,5
Południowo-zachodni	11,26	44,37	27,81	7,28	64,3
Północny	8,41	49,07	23,83	2,80	22,3

* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

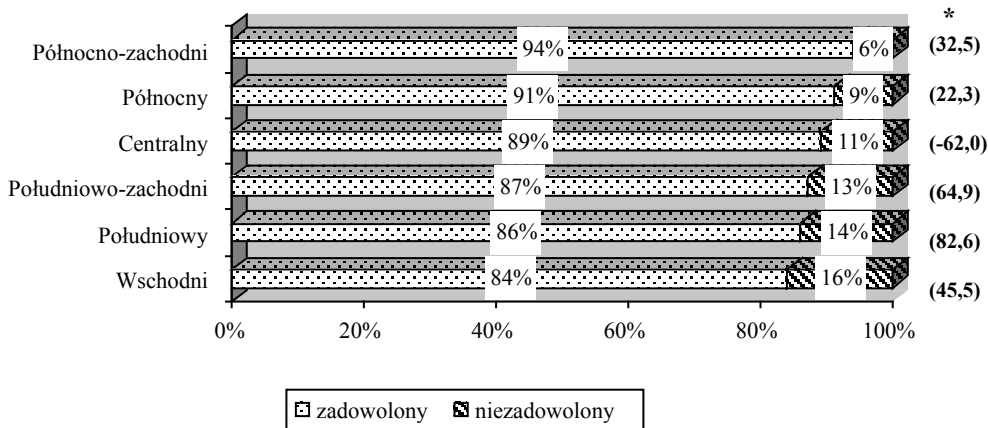
Źródło: [*Polska wieś... 2009*, s. 26].

Rozwój rolnictwa, szczególnie ekologicznego, oraz ekologicznych gospodarstw agroturystycznych nie byłby możliwy bez wydatnego wsparcia Unii Europejskiej.

5. Zadowolenie mieszkańców wsi a wsparcie Unii Europejskiej

Rozwój różnorodnych form przedsiębiorczości na wsi, w tym agroturystyki, znacząco wspierając obszary wiejskie przez Unię Europejską, zarówno przed akcesją Polski do Wspólnoty Europejskiej, jak i po akcesji, powoduje wzrost poziomu życia mieszkańców wsi oraz tworzy podstawy ich zadowolenia z zamieszkiwania na wsi. Zadowolenie jest wypadkową, funkcją czynników sfery życia gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Mieszkanie na wsi przynosi jej mieszkańcom satysfakcję. Przeważająca większość badanych rolników (88%) i nierolników (93%) wyraża zadowolenie z tego, że mieszka na wsi, a nie w mieście. Opinia ta dominuje u wszystkich grup społecznych niezależnie od wieku, wykształcenia czy dochodów. Jedynie 2% mieszkańców wsi jest bardzo niezadowolonych z mieszkania na wsi [*Polska wieś... 2009*, s. 9].

Wyniki badania wskazują, że najwięcej osób zadowolonych z mieszkania na wsi znajduje się w regionie północno-zachodnim (94%), a najmniej (choć różnice są niewielkie) w regionie wschodnim – 84% (rys. 8).

* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Rys. 8. Regionalne zróżnicowanie zadowolenia z mieszkania na wsi a wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych

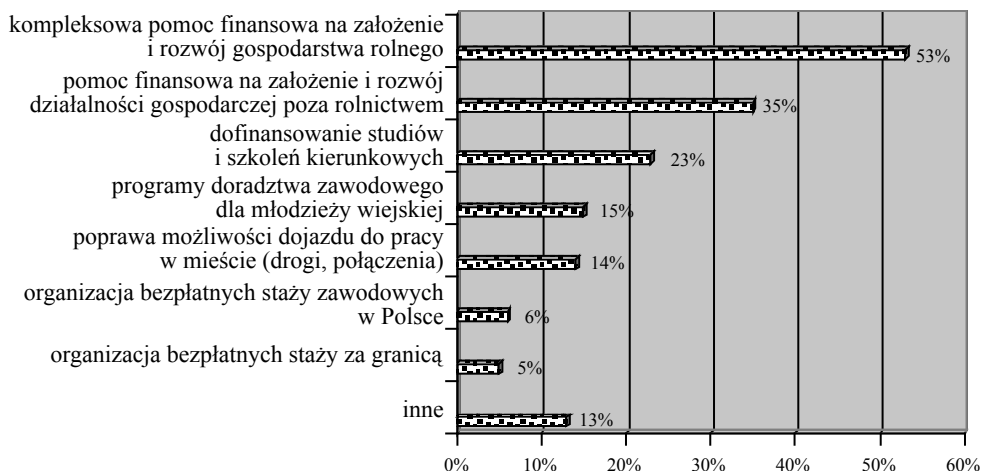
Źródło: [*Polska wieś... 2009*, s. 10].

Wskazany na rys. 8 wskaźnik wzrostu lub spadku liczby gospodarstw agroturystycznych w poszczególnych regionach kraju nie koresponduje jednoznacznie ze skalą zadowolenia z mieszkania na wsi. Zauważyć można, iż w miarę spadku tego

zadowolenia w regionach rośnie skala gospodarstw agroturystycznych. Tworzy się hipoteza: im mniejsze zadowolenie z mieszkania na wsi, tym większa potrzeba przejawiania własnej przedsiębiorczości (w tym agroturystycznej) wspomagającej poprawę jakości życia na wsi. O zadowoleniu z zamieszkiwania na wsi świadczą inne wyniki badania.

Blisko 75% respondentów nie przeprowadziłoby się do miasta (77% rolników oraz 64% nierolników). Jedynie 15% chciałoby się przeprowadzić do miasta. Pomimo to, na pytanie czy chcą, aby ich dzieci, wnuki przeprowadziły się do miasta, prawie 1/3 badanych respondentów (32%) odpowiedziało, że tak (35% rolników i 26% nierolników). Prawie połowa (45%) nie chciałaby natomiast, aby dzieci czy wnuki (43% rolników i 50% nierolników) wyprowadziły się ze wsi.

W opinii badanych, aby młodzi ludzie pozostali i nie wyjeżdżali do miasta bądź za granicę, trzeba stworzyć im warunki zachęcające do pozostania na wsi. Większość respondentów uważa, iż ogromne znaczenie ma wszelkiego rodzaju pomoc, szczególnie finansowa, dla młodych ludzi ze strony państwa na: założenie i rozwój gospodarstwa rolnego (53%), działalność gospodarczą poza rolnictwem (35%), dofinansowanie studiów i szkoleń kierunkowych (23%), organizowanie programów doradztwa zawodowego dla młodzieży wiejskiej (15%), organizowanie bezpłatnych staży zawodowych w Polsce (6%) i za granicą (5%). Duże znaczenie dla mieszkańców wsi ma również poprawa możliwości dojazdu do pracy. Chodzi tu głównie o zwiększenie liczby połączeń komunikacyjnych i poprawę infrastruktury drogowej (14%) [*Polska wieś...* 2009, s. 10]. (rys. 9).

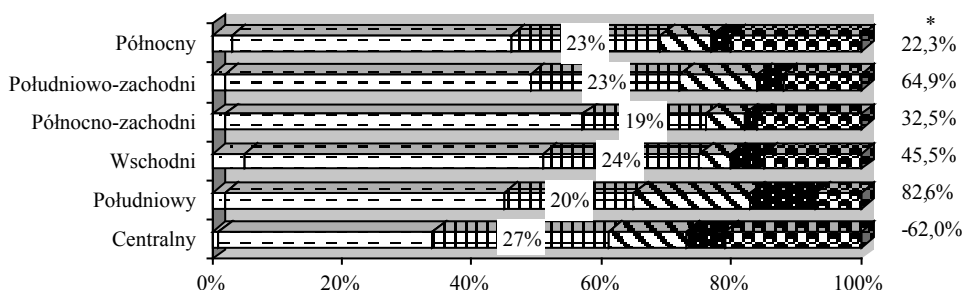
Rys. 9. Czynniki zachęcające młodych ludzi do pozostania na wsi

Źródło: [*Polska wieś...* 2009, s. 10].

6. Wspólna Polityka Rolna w opinii mieszkańców wsi

Rozwój infrastruktury techniczno-użytkowej i społeczno-gospodarczej na wsi wspierany jest środkami unijnymi. Realizacja założeń Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) dokonywana jest m.in. przez wsparcie udzielone w ramach I filara płatności bezpośrednich, które znacznie poprawiają kondycję finansową gospodarstw rolnych.

Pozytywny wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację w polskim rolnictwie deklaruje większość mieszkańców wsi, niezależnie od regionu zamieszkania (przy czym opinie badanych były nieco mniej optymistyczne, bowiem nie przeważały odpowiedzi w kategorii „znacznie się poprawiła”, lecz dominowały wskazania „trochę się poprawiła”) (rys. 10).

□ znacznie się poprawiła	□ trochę się poprawiła	▨ nie uległa zmianie
▤ trochę się pogorszyła	■ znacznie się pogorszyła	▩ nie wiem/trudno powiedzieć

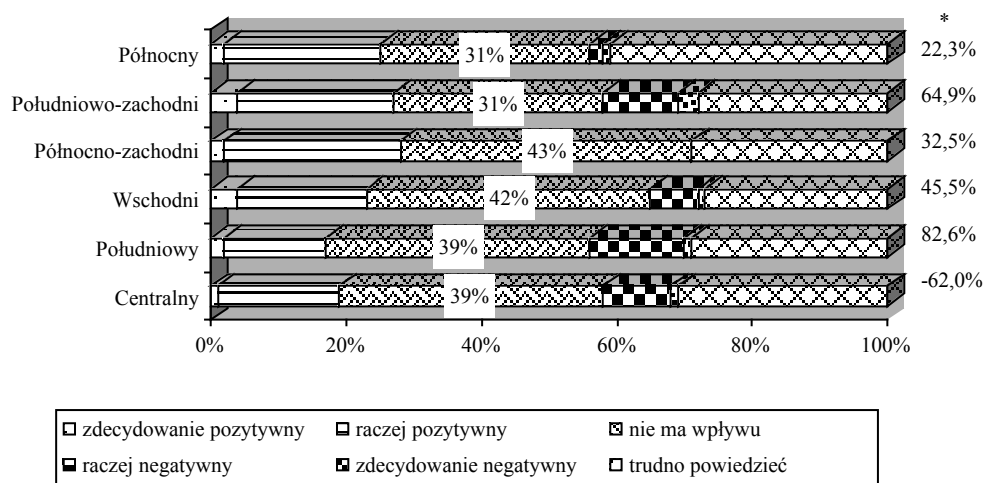
* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Rys. 10. Opinie mieszkańców wsi na temat wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację polskiego rolnictwa według regionu z uwzględnieniem wskaźnika rozwoju gospodarstw agroturystycznych

Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 37].

Najwięcej pozytywnych opinii dotyczących wpływu WPR na sytuację w rolnictwie wskazano w regionie północno-zachodnim („znacznie” lub „trochę się poprawiła” – łącznie 57%, a najmniej w regionie centralnym – 34%).

Również w przypadku oceny wpływu WPR na sytuację gospodarstw rolnych, niezależnie od regionu zamieszkania, rolnicy określili ten wpływ jako „zdecydowany” lub „raczej pozytywny”. Najwięcej pozytywnych opinii dotyczących wpływu WPR na sytuację w gospodarstwach rolnych wyrażono w regionie północno-zachodnim („znacznie” lub „trochę się poprawiła” – łącznie 28%). Najmniej opinii pozytywnych udzielono w regionie centralnym („zdecydowany” lub „raczej pozytywny” – łącznie 19% odpowiedzi) (rys. 11).

* Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Rys. 11. Opinie rolników na temat wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na sytuację gospodarstwa rolnego według regionów z uwzględnieniem wskaźnika rozwoju gospodarstw agroturystycznych

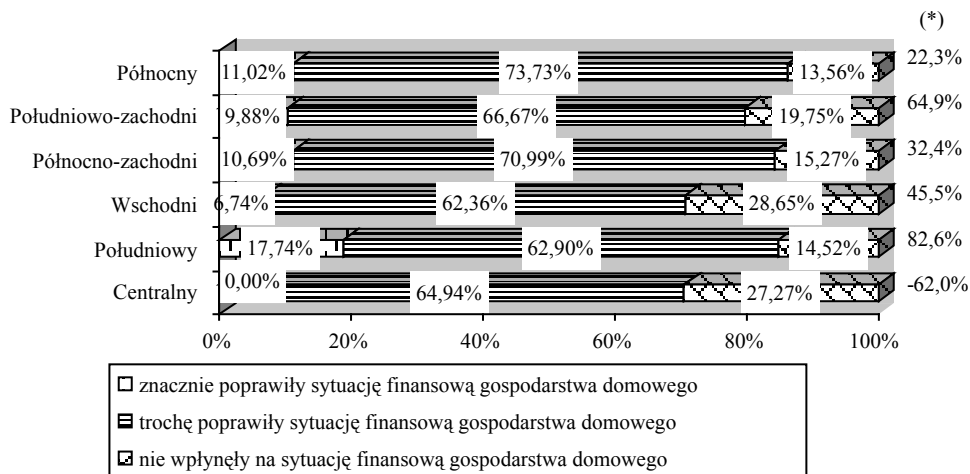
Źródło: [*Polska wieś...* 2009, s. 37].

Porównując odpowiedzi badanych na pytania dotyczące wpływu WPR na sytuację polskiego rolnictwa oraz na sytuację gospodarstw rolnych z wskaźnikami rozwoju gospodarstw agroturystycznych według regionów, nie zauważono tutaj wyraźnie istotnych związków. W regionie, gdzie jest najsłabszy wpływ WPR na gospodarstwa rolne, wskaźnik rozwoju gospodarstw bardzo spadł (region centralny (-62,0%)). W regionie, gdzie wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych był największy (region południowy - 82,6%), wpływ WPR był również mały (15%). Jest też region, gdzie wpływ WPR na sytuację rolnictwa i gospodarstwa rolnego w opinii badanych był duży (region południowo-zachodni - 27%) i wysoki był także wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych (64,9%).

Pozytywna opinia na temat wpływu WPR na rolnictwo i gospodarstwa rolne wskazuje, iż rolnicy korzystają ze środków wsparcia, jakie oferuje Unia Europejska Polsce. Około 70% badanych rolników potwierdziło uzyskanie bezpośrednich dopłat na rozwój swoich gospodarstw. Jednocześnie blisko 80% rolników wskazało, że otrzymane środki z płatności bezpośrednich poprawiły sytuację finansową ich gospodarstw rolnych i domowych [*Polska wieś...* 2009, s. 26].

Największy odsetek rolników biorących udział w badaniach, którzy twierdzili, że otrzymane płatności bezpośrednie znacznie poprawiły sytuację finansową gospodarstw domowych, zaobserwowano w regionie południowym (ok. 18%) (rys. 12). Można przypuszczać, że również środki te mogły współprzyczynić się do rozwoju gospodarstw agroturystycznych, których wskaźnik wzrostu wynosił 82,6%. Warto

również zauważyć, iż w tym regionie przeważają gospodarstwa małe, o średniej wielkości 3,3 ha, które sprzyjają rozwojowi dodatkowej działalności agroturystycznej.

* Na wykresie wartości nie sumują się do 100%, ponieważ pominięte zostały odpowiedzi „nie wiem”.

(*) Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Rys. 12. Opinie rolników na temat wpływu płatności bezpośrednich na sytuację finansową gospodarstwa domowego według regionu z uwzględnieniem wskaźnika wzrostu gospodarstw agroturystycznych

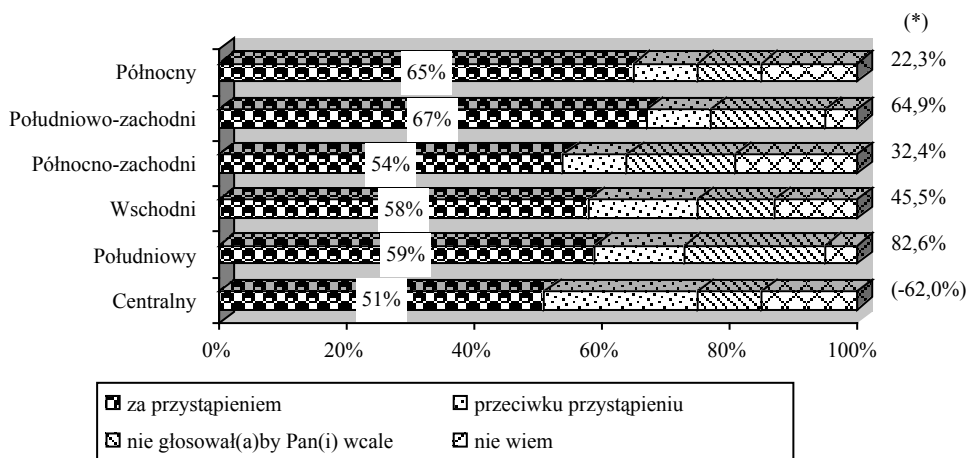
Źródło: [Polska wieś... 2009, s. 40].

Z rysunku 12 wynika, iż żaden z badanych rolników regionu centralnego nie podzielił opinii o znacznej poprawie sytuacji finansowej swojego gospodarstwa domowego. W regionie tym, jak już zaznaczono, w ostatnich latach nastąpił znaczny spadek w tworzeniu gospodarstw agroturystycznych (–62,0%).

Członkostwo Polski w UE najczęściej odbierane jest z nadzieją (51% wskazań), choć blisko co trzeci respondent wskazał na uczucie niepewności (33,3%). Odczucia negatywne, takie jak „niepewność”, „rozczarowanie”, „strach”, zdecydowanie częściej jednak towarzyszą rolnikom (38%) aniżeli pozostałym mieszkańcom wsi (21%) [Polska wieś... 2009, s. 49]. Z porównania międzyregionalnego wynika, że odpowiedź tę wskazywał średnio co trzeci respondent w każdym regionie.

Po sześcioletnim członkostwie Polski w UE, gdyby mieszkańcy wsi mieli ponownie decydować o przystąpieniu Polski do Wspólnoty Europejskiej, najczęściej głosowaliby za akcesją (59%). Przeciwników członkostwa w UE byłoby zaledwie 14%. Odsetek rolników, którzy głosowaliby przeciw członkostwu, jest większy (16%) aniżeli pozostałych mieszkańców wsi (10%), którzy z kolei częściej niż rol-

cy opowiadaliby się za członkostwem Polski w UE. Respondentów, którzy twierdzą, że nie wzięliby udziału w głosowaniu (15%), jest nieznacznie więcej aniżeli tych, którzy nie wiedzą, czy opowiedzieliby się za członkostwem (12%) [*Polska wieś...* 2009, s. 49] (rys. 13).

(*) Wskaźnik rozwoju gospodarstw agroturystycznych.

Rys. 13. Opinie respondentów na temat ponownego decydowania w referendum o przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej według regionu z uwzględnieniem wskaźnika wzrostu gospodarstw agroturystycznych

Źródło: [*Polska wieś...* 2009, s. 50].

Z rysunku 13 wynika, iż najczęściej mieszkańców wsi głosowałyby ponownie za przystąpieniem Polski do UE w regionie południowo-zachodnim. W regionie tym był również największy wskaźnik wzrostu gospodarstw agroturystycznych (64,9%), po regionie południowym (82,6%). Podobnie jak w przypadku niskiej oceny Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) również największy odsetek sceptyków mieszka na obszarach wiejskich regionu centralnego. Jeszcze raz warto przypomnieć, że w regionie tym jest również duży spadek gospodarstw agroturystycznych (-62,0%).

7. Zakończenie

Przedstawione wyniki badań wskazujące opinie mieszkańców wsi, w tym rolników, na temat opisanych problemów funkcjonowania rolnictwa i działalności agroturystycznej, tworzą subiektywny wizerunek niektórych przejawów życia mieszkańców współczesnej wsi w Polsce. Wizerunek ten jest odzwierciedleniem obiektywnych warunków społeczno-ekonomicznych, które wywierają istotny wpływ na jego

kształtowanie. Jest również determinowany stanem kapitału kulturowego środowiska wiejskiego (zob. szerzej: [Kaczocha, Sikora 2009]).

Zawarte w artykule wyniki badań empirycznych wskazują na pozytywną ewolucję postaw i zachowań mieszkańców wsi w kierunku uświadomienia konieczności dostosowania przedsiębiorczości pozarolniczej, w tym działalności agroturystycznej, do nowej sytuacji społeczno-ekonomicznej polskiej wsi.

Literatura

- Bieńkowska W., *Stan i perspektywy rozwoju agroturystyki w województwie mazowieckim*, [w:] *Turystyczne funkcje obszarów wiejskich*, I. Sikorska-Wolak (red.), SGGW, Warszawa 2009.
- Gołembski G., *Turystyka wiejska, czy osiągnęła masę krytyczną i wytworzyła miejsca pracy i dochody wystarczające do zrekompensowania schyłku rolnictwa*, [w:] *Rozwój agroturystyki, czyli małe gminy w dużej Unii*, Materiały konferencyjne z forum dyskusyjnego Tour Salon 2004, MTP, AE, Poznań 2004.
- Kaczocha W., Sikora J., *Kulturowe aspekty rozwoju wsi a projektowanie rozwoju obszarów wiejskich w świetle badań socjologicznych*, [w:] P. Mickiewicz, W. Gotkiewicz (red.), *Zrównoważony rozwój lokalny. Instrumenty wsparcia*, T. II, Stowarzyszenie Naukowe – Instytut Gospodarki i Rynku, Szczecin 2009.
- Marciniak S. (red.), *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Polska wieś i rolnictwo 2009*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2009.
- Sikora J., *Wybrane aspekty rynku agroturystyki w Polsce*, [w:] *Nauka i dydaktyka w turystyce i rekreacji*, S. Tanaś (red.), Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2010.

PLACE OF AGRITOURISM IN SOCIAL AND ECONOMIC TRANSITIONS IN RURAL AREAS IN THE LIGHT OF EMPIRICAL RESEARCH. REGIONAL DIFFERENTIATION

Summary: This paper presents some examples of social and economic changes which have occurred in rural areas in Poland after the country's accession to the European Union. The emphasis is on economic differentiation of rural areas, functioning of farms with taking into consideration ecological aspects, satisfaction of inhabitants of rural areas with living in the country and the benefits of the Common Agricultural Policy with particular focus on direct farming subsidies. In the light of these processes, the authors emphasize the importance of agritourism being additional non-agricultural activity in rural areas.

The study is based on the results of nationwide survey presented in the report *Polska wieś i rolnictwo 2009 (Polish Rural Areas and Agriculture 2009)*, ordered by the Ministry of Agriculture and Rural Development.